

Bachelorthesis onderzoek Sociologie 2008-2009:

Beroep en beroepsstatus van vrouwen in de negentiende eeuw

Een analyse van beroepstitels van vrouwen bij het
huwelijk, Zeeland, 1851-1915

Rogier Braspeninx, 3182770

Freek Kalkhoven, 3143287

Universiteit Utrecht

Begeleider: Drs. bc. Richard L. Zijdeman

26-06-2009

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
2. Theorie	8
2.1 Theorieën over aanwezigheid beroepsregistratie	8
2.2 Theorieën over beroepsstatus	11
3. Methoden	13
3.1 Methodologie	13
3.2 Analysestrategie en –methoden	14
4. Data	16
4.1 Databron	16
4.2 Operationalisering	17
4.2.1 Operationalisering van variabelen	17
4.2.2 Een nieuwe maat voor urbanisatie	18
4.2.3 Beschrijvende statistieken	22
5. Resultaten	23
5.1 Kans op arbeidsmarktparticipatie	23
5.2 Beroepsstatus	25
6. Conclusie en discussie	28
7. Referenties	31

1. Inleiding

Er bestaat een gebrek aan onderzoek naar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in de negentiende en begin twintigste eeuw. Dit onderwerp is interessant omdat het ons inzicht geeft in de sociale stratificatie van een samenleving. Er wordt in dit onderzoek alleen ingegaan op de situatie in de Nederlandse provincie Zeeland. Nederland als geheel en de andere Europese landen worden buitenbeschouwing gelaten. Dit omdat het te complex is om per land een diepgaande analyse uit te voeren. De toegang tot deze data is bovendien vaak beperkt. De data van Zeeland zijn daarentegen toegankelijk en erg specifiek. Daarnaast zijn er additionele data aan de bestaande dataset toegevoegd. Zo is er een unieke nieuwe maat ontwikkeld voor urbanisatie. Er zijn data beschikbaar voor de periode 1851-1915.

Er wordt ingegaan op twee hoofdvragen, die zullen worden beantwoord. *In hoeverre kan worden verklaard waarom sommige vrouwen wel en anderen niet een geregistreerd beroep uitoefenden in Zeeland in de periode vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan het begin van de twintigste eeuw?* De tweede vraag heeft betrekking op de status van het beroep dat vrouwen uitoefenden. *In hoeverre is de hoogte van de beroepsstatus te verklaren van vrouwen die een beroep uitoefenden in Zeeland in de periode vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan het begin van de twintigste eeuw?*

In dit onderzoek zal worden gesproken van een geregistreerd beroep. Dit om objectief weer te geven wie er een baan had in Zeeland en hoe hoog de beroepsstatus was van werkzame vrouw. Of de vrouwen huishoudelijk werk verrichtten is moeilijk vast te stellen en is voor dit onderzoek dus niet relevant.

Om de eerste vraag te kunnen beantwoorden zal er worden nagegaan in hoeverre vrouwenarbeid voor bedrijven noodzakelijk werd geacht. Vanuit zowel het *textielmodel* als het *model van ambachtelijke productie* kunnen hypothesen worden geformuleerd. Volgens het *textielmodel* is die noodzaak van arbeid in de stad groot, waardoor er in de industrialiserende negentiende eeuw een positieve trend zou bestaan van het aandeel van werkende vrouwen. Het *model van ambachtelijke productie* stelt dat een dergelijke stijging niet plaats vond, omdat fabriekseigenaren de expertise van mannelijke arbeidskrachten prefereerden boven de financiële aantrekkelijkheid van vrouwelijke werknemers.

Naast het *textielmodel* en het *model van ambachtelijke productie* voorspellen theorieën over *veranderingen in waarden en normen* een daling van de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in de betreffende periode in de geschiedenis, voor vrouwen die nieuwe sociale

normen aanhangen. Deze waarden stellen dat betaalde arbeid niet past bij de vrouw, omdat zij het zich kan permitteren te leven van de huishoudinkomsten van haar man. Niet elke vrouw bezat die luxe en ze moest zich noodgedwongen vasthouden aan traditionele waarden, die stelden dat het gehele gezin diende te werken om financieel te kunnen overleven (Van Poppel et al., 2006; Tilly & Scott, 1975). Sommige onderzoekers in het verleden hechtten waarde aan statusgebonden waarden en normen (Van Poppel et al., 2006; Tilly & Scott, 1975). Vrouwen met een verschillende sociale achtergrond zouden andere opvattingen hebben met betrekking tot vrouwenarbeid. Vrouwen met een hogere sociale status zouden het zich eerder kunnen permitteren om huisvrouw te zijn dan vrouwen uit minder welgestelde families (Van Poppel et al., 2006). In dit onderzoek zal er worden onderzocht of deze vrouwen inderdaad minder geregistreerde arbeid verrichtten dan vrouwen met een lagere sociale status.

De tweede hoofdvraag zal antwoord geven op de vraag welke factoren invloed hadden op de beroepsstatus van de vrouw met een geregistreerd beroep. Verschillende sociale klassen zijn ook verschillend verspreid over een gebied (Van Poppel et al., 2006; Bras & Kok, 2006 en Tilly & Scott, 1975). Lagere klassen, die van boeren en agrarische arbeiders bevonden zich op het platteland. Dus waar het hoogste percentage arbeidsmarktparticipatie van vrouwen zich concentreerde, zouden vrouwen vaak uit de lagere klassen afkomstig zijn. Dit zou uitwijzen dat vrouwen in rurale gebieden een lagere beroepsstatus hebben dan vrouwen in urbane gebieden.

Naast ruimtelijke spreiding is religie een andere mogelijke factor die de beroepsstatus van Zeeuwse vrouwen bepaald. Deze theorie lijkt een adequate aanvulling te zijn voor de beantwoording van de tweede hoofdvraag. Max Weber zijn *ideologieëntheorie* stelt dat elke religie een ander heilsdoel nastreeft (1905). Het geloof legt haar aanhangers een bepaald doel op om na te streven. Het protestantisme heeft bijvoorbeeld een calvinistische gedachte dat aanzet tot hard werken. Wanneer mensen geloven in het protestantisme zullen zij volgens Weber dit heilsdoel nastreven. De verwachting is dat de beroepsstatus van Zeeuwse vrouwen hoger is in een meer protestante gemeente, dan in een minder protestante gemeente van Zeeland.

De twee hoofdvragen kunnen in de volgende algemene onderzoeksvraag worden samengevat: *In hoeverre kan worden verklaard waarom sommige vrouwen wel en anderen niet een geregistreerd beroep uitoefenden en wat de hoogte van de beroepsstatus bepaald van vrouwen in de provincie Zeeland in de periode 1860-1915?*

In hoofdstuk 2 van dit onderzoek zullen de verschillende theorieën nader worden behandeld en worden de hypothesen gepresenteerd. In hoofdstuk 3 zal worden ingegaan op de methodologie van het onderzoek. Hierin wordt onder andere aandacht besteed aan de analysetechnieken die worden gebruikt. In het hoofdstuk over data, hoofdstuk 4, zal worden ingegaan op het databestand en de verschillende variabelen die worden gebruikt in deze studie. De resultaten worden gepresenteerd in hoofdstuk 5. Ten slotte worden er in hoofdstuk 6 conclusies getrokken op basis van deze bevindingen en volgt er een discussie. Dit hoofdstuk vervolgt met een overzicht van bevindingen van eerder onderzoek op dit onderzoeksterrein.

Dit onderzoek borduurt deels voort op eerder onderzoek dat gedaan is naar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in Nederland en in West-Europese landen. Uit de resultaten van eerder onderzoek blijkt dat, wanneer er naar Nederland gekeken wordt, meer empirisch bewijs bestaat ter bekrachtiging van het *model van ambachtelijke productie* dan voor het *textielmodel*. In Nederland was er geen duidelijke stijgende of dalende trend te ontdekken wat betreft de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen (Van Poppel et al., 2006). De vraag naar vrouwen nam niet toe toen de industrialisatie zijn intrede deed in Nederland. Er is ook eerder onderzoek gedaan naar sociale klassen en plaatsen. Hieruit blijkt dat de *theorie van veranderende waarden en normen* uitkomst biedt ter verklaring van verschillen tussen sociale klassen en plaatsen. Uit de resultaten komt naar voren dat vrouwen uit de lagere klassen en van het platteland zich vaker op de arbeidsmarkt bevonden dan vrouwen uit hogere klassen en uit geïndustrialiseerde gebieden. In de lagere klassen was het noodzakelijk dat vrouwen verdienden en zij hielden zich dan ook vaker vast aan de waarden die stelden dat het hele gezin moest bijdragen aan het gezinsinkomen (Tilly & Scott, 1975). Bij de hogere klassen was het niet gebruikelijk dat de vrouw zich op de arbeidsmarkt bevond. Zij hadden waarden die stelden dat vrouwen zich voornamelijk bezig moesten houden met het huishouden. Begin twintigste eeuw was er wel sprake van een mentaliteitsverandering binnen de lagere klassen. Door de toegenomen welvaart werd het voor mannen steeds makkelijker om genoeg inkomen te verdienen voor heel het gezin. Hierdoor kwam het steeds vaker voor dat ook in de lagere klassen vrouwen zich alleen bezig hielden met het huishouden. De participatiecijfers van de lage en hoge klassen kwamen dichterbij elkaar te liggen.

Meerdere onderzoekers hebben zich de afgelopen decennia beziggehouden met de vraag welke vrouwen werkten en welke niet. Onderzoekers hebben gekeken naar de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in Europa in de negentiende en begin twintigste eeuw (Van Bavel, 2004; Tilly & Scott, 1975). Er zijn ook onderzoeken verschenen die zich enkel

richtten op de Nederlandse situatie in dezelfde periode in de geschiedenis (Van Nederveen Meerkerk, 2006; Van Poppel et al., 2006). Sommige onderzoeken hebben daarin de provincie Zeeland meegenomen in hun analyses. Echter, er is niet eerder onderzoek verricht dat zich enkel richt op de arbeidsmarktdeelnemers van vrouwen in Zeeland in de negentiende en begin twintigste eeuw. Met dit onderzoek wordt er een poging gedaan om nog niet verschenen kennis op het gebied van arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in Zeeland te achterhalen. Dat gebeurt enerzijds omdat er specifiek naar de provincie wordt gekeken dan in eerdere studies. Anderzijds zal een bestaande dataset worden aangevuld met andere gegevens waardoor dit onderzoek in methodologisch opzicht een goede aanvulling kan zijn op bestaande onderzoeken. Naast de wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek, is het onderzoek ook in maatschappelijke zin relevant te noemen. Economische en culturele factoren die een rol spelen bij het al dan niet participeren van vrouwen op de arbeidsmarkt, kunnen worden meegenomen in de huidige situatie om het emancipatiebeleid van de regering te ondersteunen.

Deze studie richt zich op onderwerpen die binnen de sociologie toepassing hebben op zowel het stratificatie- als het rationaliseringsvraagstuk. Allereerst heeft het onderzoek betrekking op het ongelijkheidsvraagstuk. Sociale en economische verdeeldheid in een samenleving kan het gevolg zijn van verschillen in arbeidsmarktparticipatie en in beroepsstatus van vrouwen. Wanneer welvaart en de waarden en normen niet gelijk zijn verdeeld over sociale klassen en over plaatsen, dan is er sprake van sociale stratificatie. Bovendien zal in dit onderzoek, worden ingegaan op mogelijke verschillen tussen de stedelijke en rurale gemeenten.

De tweede hoofdvraag die betrekking heeft op het onderzoek is het rationaliseringsvraagstuk (Ultee, Arts & Flap, 2003). In de periode 1851-1915 kreeg Europa, Nederland en ook Zeeland te maken met groei en ontwikkeling van industriële activiteiten en van welvaart. Er wordt onderzocht in hoeverre deze ontwikkelingen in verband staan met waarden en normen over vrouwenarbeid. Er zullen hypothesen worden getoetst, die de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in verband brengen met de economische en industriële groei in Zeeland.

2. Theorie

In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op relevante theorieën en worden hypothesen gepresenteerd. Allereerst zullen theorieën worden besproken over de aanwezigheid van beroepsregistratie. Vervolgens worden theorieën over de beroepsstatus behandeld.

2.1 Theorieën over aanwezigheid beroepsregistratie

Industrialisatie en verstedelijking

In dit onderzoek behandelen wij twee modellen die de vraag naar vrouwen op de arbeidsmarkt in een periode van industrialisatie voorspellen.

Het *textielmodel* stelt dat, parallel met de schaalvergroting van fabrieken ten tijden van de industrialisatie, de vraag naar vrouwelijke arbeidskrachten steeg. Volgens het model was het voor fabriekseigenaren door de invoering van het fabriekssysteem en de ontwikkeling van arbeidsbesparende technologieën minder nodig om beroep te doen op vakbekwame en relatief dure arbeidskrachten (Robinson & Wahl, 1990). Door de mechanisatie in de bedrijven werden grote delen van het productieproces geautomatiseerd. Door de vervanging van ambachtelijk vervaardiging van producten door machinale productie, werd kundig werk in de fabriek steeds meer beperkt. Onervaren arbeid zou vaak het vakbekwame werk in de fabrieken vervangen (Robinson & Wahl 1990). Door de schaalvergroting van de productie die de fabriekseigenaren doorvoerden, werd de vraag naar goedkope niet-vakbekwame arbeidskrachten groter dan de vraag naar bekwame, overwegend mannelijke, arbeidskrachten. Karl Marx beschreef een soortgelijk model al in zijn boek 'Das Kapital' (1867) (Robinson & Wahl, 1990). Hij stelde dat zowel vrouwen- als kinderarbeid, voor kapitalisten die gebruik maakten van machines, het eerste was waar men naar streefden. Ook andere onderzoekers wijdden de buitengewone toename in de vraag naar vrouwen en kinderen op de arbeidsmarkt aan de snelle groei van de industriële sector in de eerste helft van de 19^e eeuw (Goldin & Sokoloff, 1982; Kessler-Harris, 1982 uit Robinson & Wahl, 1990). Mannen werden in vele gevallen vervangen door goedkope niet-vakbekwame vrouwen en waren gedwongen op te boksen tegen vrouwen die mogelijk hun banen overnamen, die tot dan toe exclusief aan hen waren toebedeeld (Robinson & Wahl 1990). Ook Ultee, Arts en Flap (2003) stellen dat met de opkomst van de industrialisatie vrouwen gingen werken in de fabrieken en daarmee een bijdrage konden leveren aan het huishoudgeld.

Hypothese 1 Naarmate een gemeente meer geïndustrialiseerd is, des te groter is de kans dat de vrouw een geregistreerd beroep heeft.

Naast het *textielmodel* bestaat er het *model van ambachtelijke productie*. Het *model van ambachtelijke productie*¹ is Robinson's en Wahl's alternatieve theorie om de invloed van de opkomst van fabrieken in de stad onder de werkende bevolking weer te geven (Robinson & Wahl, 1990). Het model gaat er vanuit dat grote kapitaalkrachtige fabrieken in grote mate afhankelijk waren van ervaren arbeidskrachten in de tweede helft van de negentiende eeuw. Volgens Robinson en Briggs (1990) zou de productie in kapitaalintensieve fabrieken in de tweede helft van de negentiende eeuw op een zelfde manier zijn voortgezet als in ambachtelijke werkplaatsen (Robinson & Briggs, 1990). Sommige werknemers vonden dat enkel mannen geschikt waren om nieuwe machines, zoals naaimachines, in de fabrieken te bedienen (Robinson & Wahl, 1990). Mannen werden niet verdreven van hun plek door de vrouwen, doordat zij met hun vakbekwaamheid belangrijk waren voor het productieproces in de fabriek (Robinson & Wahl, 1990). De mannen behielden de banen in de fabrieken in de negentiende eeuw.

Het *model van ambachtelijke productie* stelt dat de industriële ontwikkelingen en economische expansie in het Westen medio de negentiende eeuw niet de vraag naar vrouwenwerk vergrootten. Het model gaat er vanuit dat in sommige bedrijfstakken in de negentiende eeuw - zoals de textielindustrie - de vraag naar vrouwenarbeid wel noodzakelijk was om de toenemende productiekosten te kunnen drukken. Maar dit geldt niet voor alle sectoren in de industrie.

Veranderingen in waarden en normen

Waarden en normen kunnen van invloed zijn op de arbeidsparticipatie van vrouwen. (Van Poppel et al., 2006; Tilly & Scott, 1975). Vrouwen kunnen verschillende motieven hebben om de arbeidsmarkt op te gaan. Het kan noodzakelijk zijn binnen een familie dat een vrouw bijdraagt aan het gezinsinkomen. Het kan ook in de samenleving gebruikelijk zijn dat een vrouw huisvrouw is en dat zij geen arbeid buitenshuis verricht. Naast een algemene theorie over de invloed van waarden en normen op de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen wordt er onderscheid gemaakt naar verschil in waarden en normen tussen sociale klassen.

¹ Het model van ambachtelijke productie is onze vertaling van *craft production model*, opgesteld door Laurie et al. (1981).

Sociale normen liggen ten grondslag aan de steeds meer geaccepteerde waarde van vrouwen in de negentiende en begin twintigste eeuw om huisvrouw te zijn (Van Poppel et al., 2006). Doordat Nederlandse vrouwen steeds vaker kozen voor het huisvrouwschap nam de participatie op de arbeidsmarkt in de loop der tijd af (Van Poppel et al., 2006). De pre-industriële economische groei zou er voor gezorgd hebben dat huishoudens hogere inkomens kregen in de negentiende eeuw (Van Nederveen Meerkerk, 2006). Hierdoor zou de noodzaak van de vrouw om bij te dragen aan het gezinsinkomen zijn gedaald. Er zou door deze verschuiving, in de loop van de negentiende eeuw een bourgeois ideaal zijn ontstaan, waardoor het huisvrouwschap een steeds meer geaccepteerde waarde werd onder Nederlandse vrouwen (Van Nederveen Meerkerk, 2006).

Van Poppel et al. (2006) onderscheiden drie elementen van veranderende sociale normen en overtuigingen die tussen het begin van de negentiende en twintigste eeuw zijn opgekomen.

Allereerst speelt persoonlijke overtuiging een rol bij de keuze of een vrouw gaat werken of niet. Als een vrouw ervan overtuigd is dat zij beter bij haar gezin kan blijven zal zij niet snel gaan werken. Daarnaast is het ook belangrijk welke waarde heerst over huishoudelijk werk in de samenleving. Als huishoudelijk werk als minderwaardig wordt beschouwd zou dit de persoonlijke overtuiging van de vrouw met betrekking werken tot kunnen beïnvloeden.

Een tweede element die Van Poppel et al. (2006) noemen zijn de kosten en baten die betrekking hebben op de reputatie van de vrouw die de persoonlijke keuze zou kunnen beïnvloeden. Zo zouden negatieve factoren zoals loondiscriminatie, werkomstandigheden en stereotypering vrouwen ervan weerhouden om te gaan werken.

Als derde element noemen Van Poppel et al. (2006) het zelfconcept van de vrouw. Voor een vrouw zou het in de periode 1812-1922 belangrijk zijn om aan haar sociale omgeving te laten zien dat zij de luxe bezit om niet te hoeven werken (Van Poppel et al., 2006).

De bourgeois familiewaarden zijn in de loop van de negentiende eeuw in Nederland opgekomen, onder voornamelijk families met een hoge sociale status (Van Poppel et al., 2006). In de loop van de negentiende eeuw ontstond er een bourgeois ideaal, waardoor het huisvrouwschap een steeds meer geaccepteerde waarde was onder Nederlandse vrouwen met een hoge sociale status. Binnen deze klassen werd het als abject ervaren, wanneer vrouwen zich op de arbeidsmarkt zouden bevinden. Vrouwen hoefden niet te werken, omdat ze het zich

konden permitteren om te leven van de - door de man verdiende - huishoudinkomsten. Statusgebonden normen en waarden zouden dus een rol spelen in de mate waarin vrouwen geregistreerde arbeid verrichtten in de betreffende periode in Nederland. Hieruit volgt dat voor hogere sociale klassen de kans op een geregistreerd beroep kleiner is in de negentiende en begin twintigste eeuw in Zeeland. De volgende hypothese zal worden getoetst:

Hypothese 2 Naarmate een vrouw een hogere sociale status heeft, des te kleiner is de kans dat zij een geregistreerd beroep heeft.

2.2 Theorieën over beroepsstatus

Industrialisatie en verstedelijking

Eerder werd er al gesteld dat de sociale achtergrond een bepalende factor zou kunnen zijn om te verklaren waarom vrouwen al dan niet actief zijn op de arbeidsmarkt. Hypothese 2 voorspelt dat vrouwen met een hoge sociale status een kleinere kans hebben op een geregistreerd beroep in de negentiende en begin twintigste eeuw in Nederland dan vrouwen wier familie van een lagere komaf is. Uit de literatuur is gebleken dat op het platteland voornamelijk agrariërs leefden in de desbetreffende periode in Nederland (Bras & Kok, 2006). Nederland was in die periode voor een aanzienlijk deel een agrarische samenleving, waarin boeren en agrarische arbeiders een belangrijke bijdrage leverden aan de Nederlandse economie (Nederveen Meerkerk, 2006). Deze klassen woonden voornamelijk in niet-geïndustrialiseerde gebieden (Van Poppel et al., 2006). De bovenste sociale klassen zouden vooral in geïndustrialiseerde gebieden te vinden zijn. Als er uit wordt gegaan van het feit dat een hogere sociale achtergrond in vele gevallen ook leidt tot een hogere beroepsstatus², dan zou de volgende hypothese getoetst moeten worden.

Hypothese 3 Naarmate een gemeente meer geïndustrialiseerd is, des te hoger zal de beroepsstatus zijn van vrouw die hier woont.

² In onderzoek presenteren Blau en Duncan (1967) het basismodel van statusverwerving; er is sprake van een intergenerationele statusoverdracht van ouders op kind. Kennis en vaardigheden (cultureel kapitaal) worden voor een belangrijk deel bepaald door de sociale herkomst. Zo wordt het opleidingsniveau beïnvloed door het opleidingsniveau en het beroep van de vader.

Ideologieën en beroepsstatus

Max Weber (1905) beschrijft in zijn boek *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* dat het protestantisme een belangrijke rol heeft gespeeld bij het creëren van het kapitalisme. Weber stelt dat het rationaliseringsproces en de beroepsplicht afkomstig zijn uit het calvinistische gedachtegoed van het protestantisme. Het calvinistische gedachtegoed houdt in dat men hard moet werken om vooruit te komen in de wereld. Deze manier van leven wordt ook wel de protestantse arbeidsethiek genoemd. Weber zijn *ideologieëentheorie* stelt dat een ideologie in een samenleving haar burgers stuurt bij het nastreven van bepaalde doelen (Ultee, Arts & Flap, 2003). Elke religie heeft een ander heilsdoel. Voor de aanhangers is het essentieel dat zij dit heilsdoel bereiken, anders hebben zij geen goede opvulling gegeven aan hun leven. Zoals aangegeven heeft het protestantisme de calvinistische gedachte dat aanzet tot hard werken. Het is interessant voor dit onderzoek om te onderzoeken of de *ideologieëentheorie* van Weber bevestigd wordt voor vrouwen die in Zeeland woonden tussen 1851 en 1915. Moesten zij het heilsdoel van het protestantisme nastreven en is dit terug te vinden in de resultaten van dit onderzoek? Wanneer de *ideologieëentheorie* wordt gevolgd, zou in protestantse gemeenten de kans de kans dat vrouwen een hoge beroepsstatus hebben hoger moeten liggen dan in gemeenten waar een andere of geen religie aangehangen wordt. Verwacht wordt dat wanneer gemeenten protestants zijn, het aantal vrouwen met een hoge beroepsstatus groter is dan in gemeenten waar een andere religie wordt aangehangen.

Hypothese 4 Naarmate een vrouw die een geregistreerd beroep uitoefent trouwt in een meer protestante gemeente, des te hoger zal haar beroepsstatus zijn.

3. Methoden

3.1 Methodologie

Om vast te kunnen stellen welke beroepen vrouwen uitoefenden in de negentiende en begin twintigste eeuw, moet er gebruikt worden gemaakt van een universele manier van coderen. Dit betekent dat beroepen op elk moment in de geschiedenis en op elke plek in de wereld te herkennen zijn aan overeenkomstige taken. Met behulp van de beroeps codering structuur van de *Historical International Standard Classification of Occupations* (HISCO) kunnen beroepen geclassificeerd worden onder universele beroepsbeschrijvingen³. Nadat de beroepen voorzien zijn van een HISCO code kunnen de beroepen ingedeeld worden in verschillende categorieën die de status van het beroep uitdrukken. Een continue maat waarin beroepstatus is te classificeren is die van HIS-CAM. Deze schaal, gecreëerd door Lambert et al. (2006), is te gebruiken om ongelijkheden op basis van beroepstitels te kunnen meten. HIS-CAM is een beroepsprestige schaal gebaseerd op beroepstitels uit huwelijksregisters van zes landen in de periode 1800-1938 (Lambert et al., 2006).

Aan de hand van de huwelijksakten is er vastgesteld wie een geregistreerd beroep uitoefende. Deze informatie werd door de Ambtenaar van de Burgerlijke Stand vastgelegd in de akte. Als op het huwelijkscertificaat niets werd ingevuld bij 'beroep', oefenden de bruiden naar alle waarschijnlijkheid geen officieel geregistreerd beroep uit. Vrouwen die wel participeerde op de arbeidsmarkt hebben hun beroep vermeld. Door eerst een koppeling te maken tussen de beroepstitels uit de akten en de HISCO scores en vervolgens deze om te zetten naar HIS-CAM scores, kan de beroepsstatus van de bruid worden bepaald. Omdat ook de beroepsgegevens van de vader van de bruid geregistreerd zijn op de akten, is vast te stellen welke achtergrond de Zeeuwse vrouwen hebben die participeerden op de arbeidsmarkt. In de literatuur wordt er vanuit gegaan dat sociale status intergenerationeel wordt overgedragen (Blau en Duncan, 1967). Daarnaast zijn ook andere gegevens uit de akten bruikbaar voor dit onderzoek. Zo is te achterhalen in welke Zeeuwse gemeenten veel vrouwen werkzaam waren en in welke gemeenten weinig vrouwen een geregistreerde baan hadden.

³ Opgesteld door Van Leeuwen, Maas & Miles (2002)

Twee van de vier hypothesen hebben betrekking op industrialisatie. Echter, het is niet mogelijk om de industrialisatiegraad te meten. Er zal daarom gekozen worden om de urbanisatie van de provincie Zeeland te meten. Het zou echter niet valide zijn om een aantal steden te selecteren en die te vergelijken met gebieden die wij als ruraal beschouwen. Daarnaast is de stedensamenstelling veranderd sinds 1860. Steden zijn samengevoegd of compleet verdwenen. Daarom is het noodzakelijk dat er een variabele wordt samengesteld die iets zegt over de stedelijkheid van een gebied. Het Centraal Bureau voor de Statistiek verschaft huizentellingen van vele gemeenten van Nederland van het jaar 1795 tot 1971. Informatie is beschikbaar over het aantal woningen in bijna elk gebied in Zeeland tussen 1851 en 1915. Uit deze gegevens kan een urbanisatievariabele worden geconstrueerd, waarbij het gemiddeld aantal bewoonde woningen per gemeente de urbanisatiegraad aanduidt.

Door middel van de huizentellingen zijn voor elk decennium binnen de periode 1851-1915 het aantal bewoonde woningen per gemeente berekend. Iedere plaats in Nederland is geregistreerd met de zogehete Amsterdamse Code (Van der Meer & Boonstra, 2006). Omdat de gemeenten gekoppeld moeten worden aan jaren, moet er een unieke code gemaakt worden, die hoort bij een bepaalde plaats in een bepaald jaar.

3.2 Analysestrategie en -methoden

Om de vier hypothesen, zoals zijn beschreven in hoofdstuk 2, te toetsen, gebruiken we regressiemodellen. Een regressie geeft aan hoe groot de invloed is van de onafhankelijke variabele op de afhankelijke variabele (De Vocht, 2007). Bij meervoudige lineaire regressie wordt er een causale relatie verondersteld tussen de afhankelijke variabele en meerdere onafhankelijke variabelen (De Vocht, 2007). Bij een meervoudige regressieanalyse wordt dus verwacht dat meerdere variabelen tegelijkertijd de afhankelijke variabele beïnvloeden. Lineaire regressie voorspelt de hoogte van de afhankelijke variabele aan de hand van onafhankelijke variabelen. Wanneer de afhankelijke variabele dichotoom is, zoals wel of geen beroep, wordt gebruikt gemaakt van logistische regressie (De Vocht, 2007).

De logistische regressie is nodig om te bepalen hoe groot de invloed is van variabelen op de kans dat een vrouw een officieel geregistreerde baan heeft. Allereerst zal er worden berekend wat de invloed is van de stedelijkheid van de gemeente op deze dichotome afhankelijke variabele (hypothese 1).

Daarnaast wordt er gekeken of de kans dat de vrouw actief is op de arbeidsmarkt wordt beïnvloed door de sociale afkomst van de vrouw (hypothese 2). In de logistische regressiemodellen zullen meerdere onafhankelijke variabelen worden meegenomen om de invloed van de onafhankelijke variabele te controleren.

De beroepsstatus van de vrouw is de afhankelijke variabele die zal worden voorspeld in een multi-pele lineaire regressieanalyse. De mogelijke invloed op deze ratio variabele van de stedelijkheid (hypothese 3) en de proportie van protestanten in de gemeente (hypothese 4) zullen samen met controlevariabelen in regressiemodellen worden berekend.

4. Data

4.1 Databron

Voor dit historisch sociaalwetenschappelijke onderzoek gebruiken we huwelijksakten. Huwelijksakten zijn formulieren waar persoonsgegevens van pasgetrouwde echtparen op werden ingevuld door een gemeentelijke ambtenaar. Zo is te achterhalen wie de bruid en bruidegom waren, wanneer ze zijn getrouwd, en wat hun leeftijden waren op het moment van trouwen. De akten geven informatie over de geboorteplaats van de echtparen. Bovendien laten huwelijksakten zien wat het beroep was van zowel de bruid als de bruidegom. In vele gevallen staat er ook op de akte wat het beroep was van de vader en moeder van de bruid en bruidegom. De huwelijksakten die in dit onderzoek zullen worden gebruikt zijn direct afkomstig van de registers van de burgerlijke stand. De huwelijksakten zijn samen met de geboorte - en overlijdensakten van vele gemeenten in Nederland gebundeld in het *Genlias* databestand. Oorspronkelijk was de gebundelde informatie die *Genlias* geeft, bedoeld voor genealogisch onderzoek. Het is echter ook mogelijk sociaalwetenschappelijk interessante informatie te halen uit een zeer uitgebreid databestand. De data van *Genlias* gaan vanaf het jaar 1780 tot 1922 en beslaan duizenden huwelijksakten door heel Nederland. Aan het begin van de negentiende eeuw werd de civiele registratie in Nederland ingevoerd. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werd deze registratie echter door privacy regelingen weer teruggedraaid (Bras & Kok, 2006).

Dit onderzoek beperkt zich tot de Nederlandse provincie Zeeland. De statistieken van de provincie zijn rijk en alle benodigde informatie voor dit onderzoek kan worden achterhaald. Zo wordt op de huwelijksakte het beroep van de bruid, bruidegom en van beide ouders van het echtpaar vermeld. In totaal zijn er voor Zeeland in de periode 1811-1920 143.742 huwelijksakten. Echter, er is ook informatie op contextueel niveau nodig. Deze informatie is beschikbaar voor de periode 1851-1915. Hierdoor zal informatie voor en na deze periode wegvallen. Dit onderzoek zal zich richten op de periode tussen 1851 en 1915 en heeft een N van 53.290.

Huwelijksakten zijn soms niet volledig of onduidelijk ingevuld, waardoor bepaalde informatie over de bruid en bruidegom ontbreekt in de dataset. Hierdoor moet de dataset eerst

gecleand worden, zodat alle *missing values* eruit worden gehaald. Voor het cleanen van de data was de N van alle huwelijksakten 143.742 en na het cleanen was dit nog maar 53.290. Uiteindelijk is 37 procent van de oorspronkelijke dataset bruikbaar voor dit onderzoek.

4.2 Operationalisering

4.2.1 Operationaliseren van variabelen

In dit onderzoek zijn er twee afhankelijke variabelen. De eerste is de *arbeidsmarktparticipatie van de vrouw*. Deze dummy variabele geeft weer of er voor de bruid een beroep geregistreerd was (1) of niet (0).

De tweede afhankelijke variabele is *beroepsstatus*. Deze variabele op individueel niveau geeft de beroepsstatus in termen van HIS-CAM scores.

In dit onderzoek wordt er onderzocht of er een oorzakelijk verband bestaat tussen de arbeidsparticipatie van de vrouw en drie verschillende onafhankelijke variabelen. Deze variabelen zijn in te delen in individuele en contextuele variabelen. De individuele variabele is:

Afkomst: Deze variabele geeft weer wat de sociale status van de vrouw is. Deze variabele is gemeten aan de hand van de beroepsstatus van de vader. De beroepsstatus van de vader is afgeleid van het beroep van de vader van de bruid op de huwelijksakte. Beroepen zijn eerst geclassificeerd in HISCO en vervolgens in HIS-CAM omgezet.

De volgende twee variabelen op contextueel niveau zijn:

Stedelijkheid: De mate van urbanisatie wordt bepaald door het aantal bewoonde woningen van de meeste Zeeuwse gemeenten tussen 1851 en 1915. Wanneer de gemeente hoger scoort op deze schaal, staan er meer bewoonde woningen in die gemeente. Wanneer de urbanisatievariabele wordt opgenomen in de analyse, zal het effect worden berekend per bewoonde woning. De variabele zal echter worden gedeeld door honderd. Hierdoor wordt het effect berekend per honderd woningen in Zeeland en is het effect beter leesbaar. (zie §4.4.2)

Religie: Deze contextuele variabele geeft de proportie van het aantal protestanten weer per gemeente. Er zijn verschillende vormen van protestantisme, maar deze zijn bij elkaar gevoegd als een variabele 'proportie protestanten'.

Naast de onafhankelijke variabelen zijn er in de regressie enkele controlevariabelen om het effect van de onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele te controleren.

Tijd : Deze contextuele variabele staat voor de decennia van halverwege negentiende eeuw tot aan het begin van de twintigste eeuw (1851-1915).

Leeftijd: Deze individuele variabele geeft de leeftijd van de bruid in jaren weer.

Eerste huwelijk: Deze variabele geeft weer of de bruid of dit haar eerste huwelijk is (1) of dat ze al een eerder huwelijk gehad heeft (0).

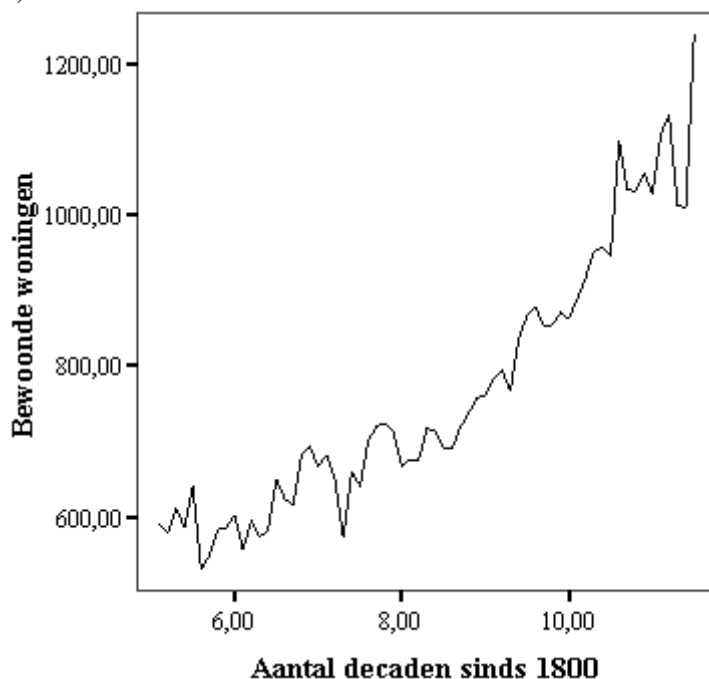
4.2.2 Een nieuwe maat voor urbanisering

Om de mate van industrialisering te bepalen, zal de urbanisatiegraad worden gemeten. Uit de literatuur blijkt er bewijs te bestaan voor een verband tussen urbanisatie en industrialisatie. Urbanisatie is een proces dat parallel met de industrialisatie in Nederland plaatsvond (Lestheage & Van de Kaa, 1986). Voor dit onderzoek moet er worden vastgesteld wat stedelijke gemeenten zijn in Zeeland en welke gemeenten een meer ruraal karakter hebben. Het is echter lastig te bepalen wat in de periode 1851-1915 gezien kon worden als stad. Zo wordt er in het artikel van Bras en Kok (2006) gesteld dat Middelburg en Vlissingen de enige twee steden waren in Zeeland. Het is echter niet duidelijk waarom ze daar vanuit gaan. Van Poppel et al. (2006) stellen eveneens dat dit de steden zijn van Zeeland en onderscheiden urbane van rurale gemeente door te kijken naar het aantal inwoners, de populatiedichtheid, het percentage dat werkzaam is binnen de agrarische sector en wat historici beschouwen als stad of dorp. In geen van de studies wordt er een koppeling gemaakt tussen het aantal huizen dat de gemeente heeft en urbanisatie. Het aantal bewoonde woningen in een gemeente is een geschikte indicator voor stedelijkheid omdat het de ruimtelijke uitbreiding van gebouwen in de gemeente laat zien.

Voor dit onderzoek is het aantal bewoonde huizen van Zeeuwse gemeenten na gegaan. Grafiek 1 laat zien dat het gemiddeld aantal woningen in Zeeuwse gemeenten in de periode 1851-1915 flink is toegenomen. Waar aan het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw het gemiddeld aantal bewoonde huizen per gemeente in Zeeland ligt rond de zeshonderd, zien we dat vanaf het begin van de twintigste eeuw meer dan duizend woningen per gemeente in Zeeland bewoond werden. Gesteld kan worden dat het proces van urbanisatie in de provincie Zeeland tussen 1851 en 1915 sterk is toegenomen.

Grafiek 1 – Gemiddeld aantal bewoonde woningen naar tijd in decennia in provincie Zeeland, (1851-1915)

Wanneer specifiek wordt gekeken naar verstedelijking van enkele Zeeuwse gemeenten kunnen verschillende plaatsen met elkaar worden vergeleken. In figuur 1 zijn de drie grootste gemeenten van Zeeland opgenomen. Allereerst moet worden vastgesteld dat de groei van het aantal bewoonde woningen in zowel Middelburg, Vlissingen als Zierikzee zeer sterk is. Middelburg is de grootste gemeente van Zeeland met een stedelijkheidsgraad van circa 2500 bewoonde huizen in 1851 en ongeveer 3850 bewoonde woningen in 1915. In deze periode steeg het aantal huizen met meer dan 50 procent. De stijging van het aantal bewoonde woningen in Vlissingen in de betreffende is in relatieve zin aanzienlijk groter dan in Middelburg. Tussen 1851 en 1915 zag de gemeente het aantal bewoonde woningen stijgen met bijna driehonderd procent (van circa 1100 naar 3300). Zierikzee, een aanzienlijk kleinere gemeente dan de reeds genoemde Zeeuwse gemeenten, heeft aan het begin van de tweede helft van de negentiende eeuw een gemiddeld aantal bewoonde woningen van circa 1370 en dit cijfer stijgt, met ongeveer 23 procent, naar een gemiddelde van 1680 in het jaar 1915. Vanaf 1880 zag de gemeente het aantal bewoonde woningen echter een decennium lang dalen, waarna het aantal weer toenam rond de jaren '90 van de negentiende eeuw.

In tabel 1 is voor de zes grootste gemeenten van de provincie Zeeland het gemiddeld

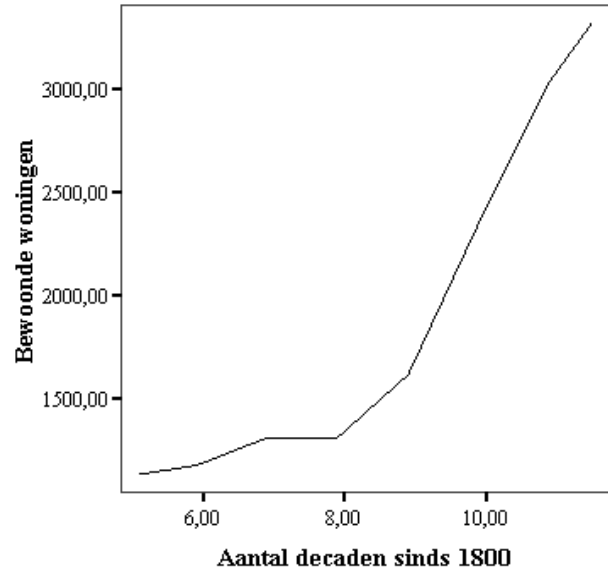
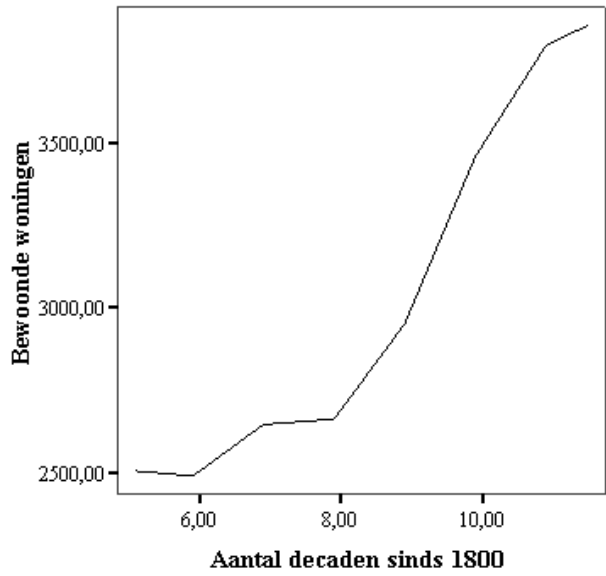

aantal bewoonde woningen weergegeven voor de periode 1851-1915. Deze gemeenten zijn opgenomen in de tabel omdat het gemiddelde woningaantal hoger is dan duizend. Middelburg en Vlissingen zijn verreweg de grootste gemeenten, met respectievelijk circa 3100 en 2086 bewoonde woningen. Zierikzee, Terneuzen, Goes en Hontenisse volgen met respectievelijk een gemiddeld aantal van 1519, 1369, 1220 en 1036 bewoonde huizen in de betreffende periode in de geschiedenis. De drie kleinste gemeente van de provincie Zeeland zijn Serooskerke, 's-Heer Abtskerke en Sint Anna ter Muiden met respectievelijk gemiddelden van 69, 59 en 45 bewoonde woningen in de periode 1851-1915.

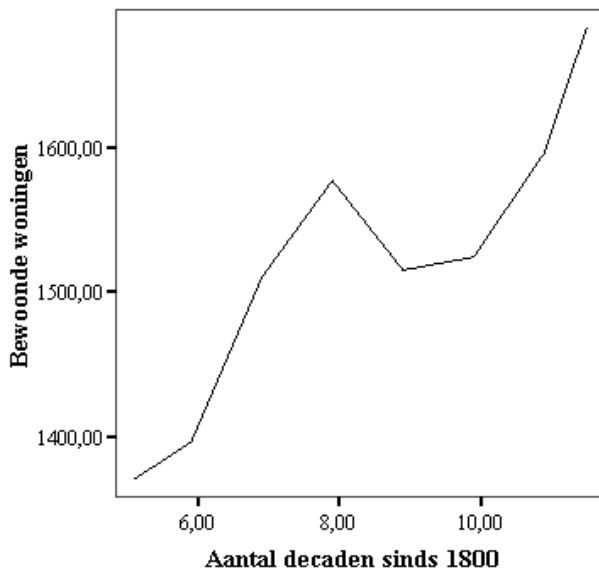
Figuur 1 - Gemiddeld aantal bewoonde woningen naar tijd in aantal decennia in de drie grootste gemeenten in de provincie Zeeland, (1851-1915)

Middelburg (1851-1915)

Vlissingen (1851-1915)

Zierikzee (1851-1915)

Tabel 1 - Rangorde van de zes grootste gemeenten van Zeeland, naar het gemiddeld aantal bewoonde woningen (1851-1915)

	Gemeente	Gemiddelde
1.	Middelburg	3100
2.	Vlissingen	2086
3.	Zierikzee	1519
4.	Terneuzen	1369
5.	Goes	1220
6.	Hontenisse	1036

Naar aanleiding van het aantal bewoonde woningen van Zeeuwse gemeenten kan worden vastgesteld dat Middelburg en Vlissingen inderdaad de meest stedelijke gemeenten zijn van Zeeland in de periode 1851-1915. Door het creëren van de nieuwe variabele voor stedelijkheid kan worden bepaald wat de mate van stedelijkheid is in een gemeente. Maar er kan niet worden vastgesteld wat wel en geen stad is.

4.2.3 Beschrijvende statistieken

Een overzicht van de beschrijvende statistieken van de te gebruiken variabelen zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2 – Descriptieve statistieken van individuele en contextuele variabelen

Variabele	Periode	N	Gemiddelde	S.A.	Min	Max
Afhankelijke variabele I						
Arbeidsmarktparticipatie vrouw	1851-1915	53.290	0,430		0,000	1,000

Afhankelijke variabele II						
Beroepsstatus vrouw ⁴	1851-1915	22.881	23,426	14,221	10,600	99,000
Onafhankelijke variabelen						
<i>Stedelijkheid</i>						
Bewoonde woningen per gemeente	1851-1915	53.290	803,263	893,798	41,300	3854,730
<i>Sociale afkomst vrouw</i>						
Beroepsstatus vader	1851-1915	53.290	73792,980	26255,574	2000	99910
<i>Religie</i>						
Protestanten (proportie)	1851-1915	53.290	0,779	0,304	0,000	1,000
Controle variabelen						
<i>Tijd</i>						
Decennia sinds 1800	1851-1915	53.290	8,749	1,836	5,100	11,500
Leeftijd vrouw	1851-1915	53.290	24,480	4,567	14,000	60,000
Eerste huwelijk vrouw	1851-1915	53.290	0,970		0,000	1,000

⁴ De beroepsstatus wordt bepaald op basis van vrouwen die een geregistreerde baan hebben. Hierdoor heeft deze variabele een N = 22.881. Bij alle andere variabelen worden ook vrouwen zonder geregistreerd beroep meegenomen, N = 53.290.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de data-analyse gepresenteerd. Aan het eind van dit hoofdstuk zal duidelijk zijn welke hypothesen aannemelijk zijn en welke verworpen dienen te worden.

5.1 Kans op arbeidsmarktparticipatie

De regressiemodel, gepresenteerd in tabel 3, laat het effect zien van stedelijkheid op de kans dat een vrouw actief was op de arbeidsmarkt in Zeeland tussen 1851 en 1915. Hypothese 1 (*naarmate een gemeente meer stedelijk is, des te groter is de kans dat de vrouw een geregistreerd beroep heeft*) voorspelde dat de invloed van de variabele stedelijkheid op de kans dat de vrouw een officieel geregistreerde baan had, positief en significant moet zijn. Er bestaat een significant verband tussen de afhankelijke variabele, kans om actief te zijn op de arbeidsmarkt en de onafhankelijke variabele van stedelijkheid. Dit effect is echter negatief en lijkt gering ($b=-0.038$; $p=0.000$). Het significant negatieve effect laat echter zien dat de kans dat vrouwen werk hadden niet positief werd beïnvloed door het aantal huizen dat een Zeeuwse gemeente had in de periode 1851-1915.

De invloed van de urbanisatievariabele op de kans op een geregistreerde baan wordt gecontroleerd door andere onafhankelijke variabelen. De kans op een geregistreerde baan neemt af naarmate de sociale status toeneemt. Ook neemt de kans op een baan af naarmate meer vrouwen voor de eerste keer getrouwd zijn. De leeftijd van de vrouw heeft een positieve invloed op de kans op een geregistreerde baan. Dit betekent dat de kans dat een vrouw werkt toeneemt naarmate zij ouder wordt. Ook blijkt dat vrouwen een steeds kleinere kans hadden op een geregistreerde baan door de tijd. In de periode 1851-1915 is de kans op een baan afgenomen. De kans op arbeidsmarktparticipatie van de vrouw blijkt, ook na controle, te dalen wanneer het aantal huizen in een gemeente toeneemt. Hypothese 1 wordt om die reden verworpen.

Tabel 3 - Logistische regressie van de kans op een geregistreerde baan op stedelijkheid en sociale status ($N = 53.290$)

	b	s.f.
Bewoonde woningen	-0,038***	0,000
Sociale status	-0,092***	0,001
Eerste huwelijk	-0,483***	0,068
Leeftijd vrouw	0,028***	0,002
Decennia	-0,300***	0,006
Constante	6,384***	0,125

Afhankelijke variabele: *Arbeidsmarktparticipatie*

* $p < ,05$

** $p < ,01$

*** $p < ,001$

Het model van ambachtelijke productie voorspelt geen toename van het arbeidsmarktdeelnome cijfer, omdat de toenemende productie in de fabrieken voor banen zorgde, waarbij de expertise van de man op de arbeidsmarkt belangrijker werd geacht dan de goedkope vrouwelijke arbeidskrachten. Urbanisering wordt in dit model dan ook niet in verband gebracht met de toenemende arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. Omdat de kans op een geregistreerde baan niet wordt beïnvloed door een toenemend aantal bewoonde woningen in de provincie Zeeland, is het model van ambachtelijke productie aannemelijk.

De tweede hypothese die zal worden getest stelt dat er een effect is van sociale afkomst op de kans dat een vrouw een geregistreerde baan heeft in Zeeland in de betreffende periode in de geschiedenis. In tabel 3 worden de resultaten gepresenteerd.

Het blijkt dat er een significant verband bestaat tussen de sociale status van de vrouw, gemeten door de beroepsstatus van haar vader, en de kans dat een vrouw participeert op de arbeidsmarkt. Uit de regressieanalyse blijkt dat de kans op een baan licht afneemt wanneer de sociale status toeneemt ($b = -0.092$; $p = 0.000$). Dit betekent dat naarmate de sociale status van de vrouw stijgt, de kans dat ze bij huwelijk een geregistreerd beroep heeft afneemt. In het regressiemodel wordt gecontroleerd voor de volgende variabelen: stedelijkheid, eerste huwelijk, leeftijd van de vrouw en het aantal decennia.

Naar aanleiding van de resultaten moet worden vastgesteld dat hypothese 2 (*naarmate een vrouw een hogere sociale status heeft, des te kleiner is de kans dat zij een geregistreerd beroep heeft*) niet verworpen dient te worden. Veranderingen in waarden en normen hebben naar alle

waarschijnlijkheid er toe geleid dat vrouwen met een hoge sociale status steeds minder gingen werken.

5.2 Beroepsstatus

Nu zal het effect worden berekend van onafhankelijke variabelen op de afhankelijke variabele beroepsstatus van de vrouw. Enkel de vrouwen die een geregistreerde baan hebben, zijn voorzien van een score op beroepsstatus (N = 22.881). De resultaten worden gepresenteerd in tabel 3 en tabel 4.

Er is een significant verband tussen de hoogte van beroepsstatus enerzijds en mate van urbanisatie anderzijds. Het multi-pele regressiemodel wordt in tabel 4 gegeven. Na controle op de sociale afkomst van de vrouw, het eerste huwelijk van de vrouw, de leeftijd van de vrouw en tijd in decennia blijkt er een negatieve invloed van het aantal bewoonde huizen op de beroepsstatus te bestaan ($b=-0,221$; $p=0.000$). Dit effect is per honderd bewoonde woningen. Hieruit volgt dat voor iedere duizend woningen, de gemiddelde beroepsstatus van de vrouw daalt met ($10 \times -0,221 = 2,21$) ruim twee punten.

Als we de controlevariabele nader bekijken zien we dat de hoogte van de beroepsstatus positief wordt beïnvloed door de sociale status. De beroepsstatus van de vrouw is hoger voor hen die uit hogere sociale klassen afkomstig zijn. De beroepsstatus van de vrouw is lager naarmate meer vrouwen voor de eerste keer getrouwd zijn. De leeftijd van de vrouw heeft ook hier een positief effect op de hoogte van de beroepsstatus. De beroepsstatus van de vrouw stijgt naarmate zij ouder wordt.

Hypothese 3 veronderstelde dat naarmate een gemeente meer stedelijk is, de beroepsstatus van de werkende vrouw hoger is. De resultaten van de regressieanalyse laten zien dat de hypothese niet aannemelijk is. De toenemende stedelijkheid in Zeeland heeft geen positief effect op de beroepsstatus van de vrouw in de periode 1851-1915.

Tabel 4 – Meervoudige regressie van beroepsstatus op stedelijkheid (N = 22.881)

	b	s.f.
Bewoonde woningen	-0,221***	0,015
Sociale status	0,213***	0,009
Eerste huwelijk	-13,165***	0,511
Leeftijd vrouw	0,230***	0,021
Decennia	-0,042	0,051
Constante	23,698***	1,039

Afhankelijke variabele: *Beroepsstatus*

* $p < ,05$

** $p < ,01$

*** $p < ,001$

Tabel 5 - Meervoudige regressie van beroepsstatus op proportie protestanten (N = 22.881)

	b	s.f.
Proportie protestanten	-12,257***	0,251
Bewoonde woningen	-0,121***	0,014
Eerste huwelijk	-14,624***	0,429
Leeftijd vrouw	0,109***	0,020
Decennia	-0,344***	0,049
Constante	47,207***	0,996

Afhankelijke variabele: *Beroepsstatus*

* $p < ,05$

** $p < ,01$

*** $p < ,001$

In tabel 5 staan de resultaten van de regressieanalyse om de hoogte van de beroepsstatus van vrouwen in Zeeland in de periode 1851-1915 te voorspellen aan de hand van de proportie protestanten in een gebied. Er blijkt een zeer negatieve samenhang te bestaan tussen de beroepsstatus en de proportie van protestanten die een baan hebben in de provincie Zeeland. Wanneer het aandeel van protestanten in een gemeente hoog is, is de beroepsstatus in die gemeente aanzienlijk lager ($b=-12,25$; $p=0,000$). Dit betekent dat wanneer de proportie protestanten in een gemeente met een procent toeneemt, de beroepsstatus van de werkende vrouw ruim twaalf punten lager is. Als de proportie protestanten toeneemt met tien procent,

dan is de beroepsstatus van de vrouw gemiddeld 1.2 lager. Hypothese 4 (*naarmate een vrouw die een geregistreerd beroep uitoefent trouwt in een meer protestante gemeente, des te hoger zal haar beroepsstatus zijn*) voorspelt het tegenovergestelde en wordt om die reden weerlegd.

In het model wordt de invloed van de proportie protestanten op de hoogte van de beroepsstatus van de vrouw gecontroleerd door stedelijkheid, het eerste huwelijk van de vrouw, de leeftijd van de vrouw en de tijd. De beroepsstatus neemt af naarmate een gemeente meer bewoonde woningen heeft. Ook hier neemt de beroepsstatus sterk af wanneer vrouwen voor de eerste keer getrouwd zijn. De beroepsstatus is hoger naarmate de vrouw ouder wordt en neemt af door de tijd.

6. Conclusie en discussie

Dit onderzoek heeft een bijdrage geleverd aan de beschrijving en verklaringen omtrent de arbeidsmarktparticipatie van vrouwen in de tweede helft van de negentiende en begin twintigste eeuw in de Nederlandse provincie Zeeland. Vrouwen die zich in de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan het begin van de twintigste eeuw begaven op de arbeidsmarkt in Zeeland zouden volgens theorieën te onderscheiden zijn van vrouwen die geen officieel geregistreerde baan hadden. In deze studie is een theoretisch kader geschetst waaruit hypothesen konden worden gedestilleerd. Er bestaan verschillende theorieën ten aanzien van de aanwezigheid van vrouwen op de arbeidsmarkt.

Het *textielmodel* stelt dat, parallel met de mondiale industrialisatie, de vraag van fabriekseigenaren naar goedkope onervaren arbeidskrachten in de tweede helft van de negentiende eeuw toeneemt. Waar de industriële activiteiten zich concentreren, zal de vraag naar werknemers groter zijn dan op de plaatsen waar zich niet deze economische en industriële ontwikkelingen voltrokken. Het *model van ambachtelijke productie* stelt dat de vraag naar vrouwen niet steeg omdat werkgevers nog steeds behoeften hadden aan de ervaringen van mannelijke arbeiders. Zij beheersten in tegenstelling tot vrouwen nog de ambachtelijke productievaardigheden die ook in de fabrieken nog werden vereist. Om deze twee theorieën te toetsen is de hypothese gebruikt die stelt dat naarmate een gemeente meer stedelijk is, des te groter de kans is dat een vrouw een geregistreerd beroep heeft. Na data-analyse blijkt deze hypothese niet aannemelijk te zijn. Zeeuwse vrouwen blijken in meer stedelijke plaatsen niet een grotere kans te hebben om actief te zijn op de arbeidsmarkt dan vrouwen van het platteland. Het *model van ambachtelijke productie* is wel aannemelijk.

De theorie van veranderende normen en waarden stelt dat de vrouw, gedurende de tweede helft van de negentiende eeuw tot aan het begin van twintigste eeuw in Nederland, waarde ging hechten aan moderne waarden, die traditionele arbeidsdeling tussen mannen en vrouwen afkeurden. Deze nieuwe waarden keurden arbeidsmarktparticipatie van de vrouw af, omdat men het zich kon veroorloven om te leven van het inkomen van de man. Deze bourgeois familiewaarde kwam vooral op in huishoudens waar het inkomen van de man het kon veroorloven dat de vrouw geen bijdrage leverde aan het gezinsinkomen. In dit onderzoek is getoetst of de sociale afkomst van de vrouw inderdaad van invloed is op een verkleinde kans om actief te zijn op de arbeidsmarkt. Het bleek dat er voor Zeeuwse vrouwen een lichte

afname bestaat op de kans dat ze participeren op de arbeidsmarkt wanneer hun sociale afkomst toeneemt. De theorie van veranderende normen en waarden wordt aangenomen.

In het onderzoek werd er tevens aandacht besteed aan de beroepsprestige van de Zeeuwse vrouwen in de periode 1851-1915. Uit het literatuurgedeelte van het onderzoek is gebleken dat vrouwen met een hoge sociale status zich voornamelijk in de urbane delen van Nederland bevonden. Het blijkt dat de kans dat deze vrouwen werken kleiner is dan vrouwen met een lagere sociale achtergrond. Maar als ze actief zijn op de arbeidsmarkt is te verwachten dat zij ook een hoge beroepsstatus hebben. Uit de analyse blijkt echter dat deze hypothese verworpen moest worden. In meer urbane gemeenten in Zeeland is de beroepsstatus van werkende vrouwen tussen 1851 en 1915 niet hoger dan in meer rurale gebieden.

De vierde hypothese die is getest stelt dat het protestantisme van invloed is op de hoogte van de beroepsstatus van de vrouw. De *ideologieënthorie* van Weber (1905) stelt dat verschillende geloven een andere invloed hebben op het arbeidsethos van de burgers in een maatschappij. Weber stelt dat het protestantisme een heilsdoel heeft dat aanzet tot hard werken. De verwachting was dat Zeeuwse vrouwen met een geregistreerde baan, een hogere beroepsstatus hebben wanneer zij in een meer protestante gemeente wonen dan als zij in een minder protestante gemeente leven. Het is gebleken deze hypothese niet aannemelijk is volgens de uitkomsten van de data-analyse.

Een mogelijke oorzaak voor het feit dat de hypothesen met betrekking tot industrialisatie niet konden worden bevestigd kan liggen in een verkeerde cyclus van aannames in het theoretische kader. Vanuit de theorie kwam naar voren dat industrialisatie verband houdt met urbanisatie. Vervolgens is urbanisatie vertaald naar het aantal bewoonde woningen per gemeente. De stappen tussen industrialisatie en het gemiddeld aantal bewoonde woningen zijn wellicht te groot geweest. Waar het binnen het *textielmodel* gaat om industrialisering en schaalvergroting binnen fabrieken, gaat het in dit onderzoek om de verstedelijking. Hoewel het aannemelijk lijkt dat er een causale relatie bestaat tussen de twee variabelen, zoals besproken in hoofdstuk 4, is het niet zeker dat deze causaliteit ook daadwerkelijk bestaat.

De hypothese met betrekking tot het protestantisme is verworpen. Dit zou mogelijk het gevolg kunnen zijn van een te scherpe vertaling van de theorie naar de praktijk. De cyclus van aannames is wellicht ook hier niet geheel juist geweest. De aanname dat een hoge beroepsstatus staat voor hard werken is wellicht niet valide.

Uit vervolgonderzoek zal moeten blijken of dezelfde hypothesen tot dezelfde resultaten leiden. Toch is er op methodologisch terrein vooruitgang geboekt. Door het creëren van een nieuwe maat voor stedelijkheid kan deze informatie aan het databestand worden toegevoegd. De variabele, bewoonde woningen in Zeeland (1851-1915), kan in vele andere onderzoeken naar stratificatie en rationalisering in Zeeland worden gebruikt.

7. Referenties

- Van Bavel, J. (2004). Beroepsarbeid van vrouwen en de daling van de vruchtbaarheid in het Westen, 1850-2000. Is er een oorzakelijk verband? *Bevolking en gezin*, 33.
- Blau, P. M. & Duncan, O.D. (1967) *The American Occupational Structure*. New York, London: Wiley.
- Bras, H. & J. Kok (2006). 'They live in indifference together'. Marriage mobility in Zeeland (The Netherlands), 1796-1922', pp. 247-274, in: Van Leeuwen, M.H.D., Maas, I. en Miles, A. *Marriage Choices and Class Boundaries: Social Endogamy in History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braspenninx, R. & Kalkhoven, F.T. (2009). *Trends in vrouwenarbeid Vrouwen op de arbeidsmarkt in enkele West-Europese landen, in het bijzonder Nederland, 1808-1922*. Utrecht University: Bachelorthesis
- Goldin, C. & Sokoloff, K. (1982). Women, Children and industrialization in the Early Republic: Evidence from the Manufacturing Censuses. *Journal of Economic History*, 42.
- Van den Heuvel, D. & van Nederveen Meerkerk, E. (2006). Changing occupational structures? The Dutch labour market, c. 1580-1900. *World Congress of the International Economic History Association, "The Divergence of National Occupational Structures 1500 to 1850"*.
- Kessler-Harris, A. (1982). *Women Have Always Worked: A History of Wage-Earning Women: A Historical Overview*. New York: The Feminist Press.
- Lambert, P.S., Zijdeman, R., Maas, I., Prandy, K., and van Leeuwen, M. (2006). *Testing the universality of historical occupational stratification structures across time and space*. Paper presented to the ISA RC 28 Social Stratification and Mobility spring meeting, Nijmegen, 11-14th May 2006.
- Laurie, B., Hershberg, T. & Alter, G. (1981). Immigrants and Industry: The Philadelphia Experience, 1850-1880, pp. 93-119 in: Hershberg, T. *Philadelphia: Work, Space, Family, and Group Experience in the Nineteenth Century*. New York: Oxford University Press.

- Lesthaeghe, R. & D.J. van de Kaa (1986), Twee demografische transitities? In: D.J. van de Kaa en R. Lesthaeghe (red.), *Bevolking: groei en krimp*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Van Leeuwen, M.H.D., Maas, I. & Miles, A. (2002). *HISCO: Historical International Standard Classification of Occupations*. Leuven: University Press.
- Marx, K. [1867] (1970). *Capital: A Critique of Political Economy, 1*. Londen: International Publishers.
- Van der Meer, A. & Boonstra, O. (2006). *Repertorium van Nederlandse gemeenten 1812-2006*. Den Haag: Data Archiving and Networked Services
- Van Nederveen Meerkerk, E. (2006). Segmentation in the pre-industrial labour market: women's work in the Dutch textile industry, 1581-1810. *International Review of Social History, 51*.
- Van Poppel, F.W.A., Van Dalen, H.P. & Walhout, E. (2006). Diffusion of a Social Norm: Tracing the Emergence of the Housewife in the Netherlands, 1812-1922. Tinbergen Institute Discussion Paper
- Robinson, R.V. & Briggs, C.M. (1990). The Rise of Factories in a Nineteenth Century City: Indianapolis, 1850-1880. Washington D: *American Sociological Association*.
- Robinson, R.V. & Wahl, A.M. (1990). Industrial Employment and Wages of Women, Men, and Children in a 19th Century City: Indianapolis, 1850-1880. *American Sociological Review, 55*.
- Tilly, L. A. & Scott, J. W. (1975). Women's Work and the Family in Nineteenth-Century Europe. *Comparative Studies in Society and History, 17*.
- Ultee, W.C., Arts, W.A. & Flap, H.D. (2003). *Sociologie: Vragen, Uitspraken, Bevindingen*. Groningen: Martinus Nijhoff.
- De Vocht, A. (2007). *Basishandboek SPSS 14, Statistiek met SPSS 14*. Utrecht: Bijleveld Press.
- Weber, M. C. E. [1905] (2002). *The Protestant Ethic and 'The Spirit of Capitalism'* (Penguin Books).